

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Warszawa, 19 października 2016 r.

Adam Bodnar

IX.517.2.2015.JN

**Pan
Henryk Pawlaczyk
Przewodniczący
Krajowej Rady Kuratorów**

Ministerstwo Sprawiedliwości
Al. Ujazdowskie 11
00-950 Warszawa

W dniu 22 czerwca 2016 r. miałem zaszczyt uczestniczyć w posiedzeniu Krajowej Rady Kuratorów Sądowych połączonym z uroczystymi obchodami Dnia Kuratora Sądowego i podkreślić wyjątkową rolę kurateli sądowej w systemie naszego wymiaru sprawiedliwości oraz wyrazić swoje uznanie dla trudu Państwa pracy.

Zabierając głos podniosłem, że kuratorzy sądowi są jedynym w swoim rodzaju łącznikiem między prawem a ludźmi. Ten „ludzki” aspekt działalności jest szczególnie ważny, gdy mamy do czynienia z osobami potrzebującymi wsparcia, chorymi, zagrożonymi wykluczeniem, czy dyskryminacją. Do tej grupy niewątpliwie należą osoby z niepełnosprawnością intelektualną lub psychiczną, które są uczestnikami postępowania karnego. Moje dotychczasowe działania pokazują, że mamy do czynienia z niedostatecznym respektowaniem praw i wolności tej grupy osób oraz brakiem gwarancji dostępności środków ochrony ich praw. Dlatego też podczas naszego spotkania pozwoliłem sobie zasygnalizować potrzebę zwrócenia Państwa uwagi na to zagadnienie. Dzisiaj, niniejszym pismem, ponawiam ten apel.

Wyniki prowadzonych w moim Biurze postępowań w sprawie osób z niepełnosprawnościami dowodzą, że organy, pod władzą których zatrzymany

(podejrzany, oskarżony, skazany) pozostaje, nie podejmują dostatecznych wysiłków, by ustalić dane co do właściwości i warunków osobistych zatrzymanego.

W konsekwencji do więzienia trafiają osoby, u których zaburzenia psychiczne bądź dysfunkcje intelektualne nie pozwalają na osiągnięcie celów kary, określonych w art. 67 k.k.w. lub wykluczają pobyt w warunkach izolacji penitencjarnej, bowiem mogłby spowodować on pogorszenie stanu zdrowia osadzonego i poważnie zagrażać jego życiu. Niejednokrotnie dzieje się tak, gdy np. sąd orzeka karę w trybie uproszczonym, który nie przewiduje udziału stron w posiedzeniu, wprowadza wyrok do wykonania wcześniej odroczonej kary pozbawienia wolności, wydaje w postępowaniu wykonawczym nakaz przyjęcia do zakładu karnego w związku z niestawiennictwem skazanego do jednostki penitencjarnej po zakończonej przerwie w wykonaniu kary pozbawienia wolności czy upłynięciu terminu odroczenia tej kary.

Tak właśnie zadziałał „system” w przypadku pana Roberta, który urodził się z objawami dziecięcego porażenia mózgowego, ma niedowład spastyczny kończyn dolnych, stwierdzono u niego upośledzenie umysłowe oraz chorobę psychiczną w postaci zaburzeń afektywnych dwubiegunowych. Choroba ma charakter przewlekły, przebiega z okresami zaostrzeń w postaci stanów depresyjnych lub maniakałnych o różnym nasileniu. W postępowaniu nakazowym (bez udziału obwinionego) sąd uznał pana Roberta za winnego popełnienia wykroczenia z art. 121 § 1 k.w. poprzez to, że trzykrotnie w ciągu roku korzystał z przejazdu komunikacją miejską bez ważnego biletu. Sąd skazał go na karę jednego miesiąca ograniczenia wolności, zobowiązując go do wykonywania nieodpłatnej pracy na cele społeczne. Pan Robert kary tej nie wykonał. Sąd zarządził więc, na wniosek kuratora, wykonanie wobec niego kary zastępczej 15 dni pozbawienia wolności (to orzeczenie także zostało wydane bez obecności skazanego). Jednocześnie inny sąd postanowił wobec pana Roberta zastosować tymczasowe aresztowanie oraz wystosować za nim list gończy z powodu ukrywania się przed wymiarem sprawiedliwości. Czyn, którego miał się dopuścić, polegał na czynnej napaści na funkcjonariusza Policji, podczas i w związku z pełnieniem przez niego obowiązków służbowych (podejrzany ugryzł funkcjonariusza w nogę). Pan Robert został doprowadzony do więzienia.

Wydaje się, że we wskazanej sprawie wszystkie ww. organy mogły zrobić więcej niż to uczyniły: sąd, nie wiedząc nic na temat pana Roberta wydał orzeczenia bez jego

obecności, kurator nie podjął wystarczających działań, by ustalić przyczyny niewykonania orzeczonej kary i uchylania się przez skazanego od współpracy, funkcjonariusz Policji w protokole przesłuchania nie sporządził żadnych uwag dotyczących zatrzymanego, choćby w zakresie trudności w swobodnym wypowiedzianiu się, czy widocznej dysfunkcji narządu ruchu. Szczególnie, że na pewnym etapie postępowania przygotowawczego dysponowano już opinią biegłych psychiatrów, z której wynikało, że pan Robert zarzuconego mu czynu dokonał mając znacznie ograniczoną zdolność rozpoznania czynu i kierowania swoim postępowaniem oraz, że z uwagi na stan zdrowia psychicznego, który to stan ma charakter trwały, nie może odbywać kary pozbawienia wolności, jego umieszczenie w zakładzie karnym może bowiem zagrażać życiu osadzonego.

Przywołana sprawa pokazuje, że w sytuacji, gdy wyrok skazujący na grzywnę czy karę ograniczenia wolności był wydany w trybie nakazowym, skazany uchyla się od uiszczenia orzeczonej grzywny czy też nie podejmuje prac społecznie użytecznych, **warto zastanowić się, z jakim człowiekiem mamy do czynienia. By posiąść taką wiedzę niezbędne jest spotkanie z nim, które pozwoli najlepiej określić zakres wymaganego poziomu wsparcia, może się bowiem okazać, że wsparcia potrzebuje osoba chorująca psychicznie lub mająca głębokie deficyty intelektualne.** W przypadku braku możliwości bezpośredniego kontaktu, konieczne jest dołożenie wszelkich starań, by czynności o charakterze diagnostycznym w jak najszerszym zakresie dotyczyły określenia stanu psychofizycznego podopiecznego.

Należy zauważyć, iż wywiady środowiskowe, prowadzone przez kuratorów w trybie art. 214 § 1 k.p.k., w postępowaniu przygotowawczym, czy sądowym, przed wydaniem przez sąd orzeczenia oraz w postępowaniu wykonawczym na podstawie art. 14 § 1 k.k.w., mają bardzo duże znaczenie. Dobrze sporządzone wywiady stanowią bowiem niezastąpione źródło wiedzy o osobie, której postępowanie dotyczy. Indywidualizacja oddziaływań, która jest istotą pracy kuratora, zakłada dokonanie już na wstępie pracy z podopiecznym, szczegółowej diagnozy jego sytuacji, poznania problemów i ograniczeń oraz rozpoznania dostępnych zasobów w otoczeniu bliskich. **Rzetelne zebranie takich informacji i przekazanie ich uprawnionym organom zwiększy szansę na uruchomienie odpowiedniej reakcji tych organów, a tym samym zapobiegnie wielu nieprawidłowościom i uchybieniom - z jednej strony krzywdzie i ukrytemu cierpieniu,**

z drugiej – surowości prawa niebiorącej pod uwagę rzeczywistego podłoża problemu.

Prokurator dysponując stosowną wiedzą będzie mógł przeprowadzić dowód z opinii biegłych, co do poczytalności i możliwości ponoszenia odpowiedzialności karnej przez podejrzanego czy oskarżonego. Sąd również miałby przesłankę do rozważenia potrzeby zarządzenia przeprowadzenia badań sądowo-psychiatrycznych oraz ustanowienia pomocy prawnej. Służba Więzienna od chwili „przejęcia” zatrzymanego mogłaby objąć go wzmocnionymi oddziaływaniami ochronnymi i penitencjarnymi oraz zadbać o szybką diagnostykę i zapewnić mu świadczenia lekarskie.

Kurator sądowy, w myśl art. 5 Kodeksu etyki kuratora sądowego (uchwała Krajowej Rady Kuratorów z dnia 6 maja 2004 r.), realizując swoje zadania ma swobodę wyboru metod i środków oddziaływania, zgodnych z aktualnym stanem wiedzy z zakresu pedagogiki, psychologii i resocjalizacji oraz pracy socjalnej. By móc dokonać trafnych wyborów, mając na celu dobro podopiecznego, kurator powinien pogłębiać swoją wiedzę i doskonalić umiejętności zawodowe, do czego zobowiązuje go również dyspozycja art. 4 wspomnianego Kodeksu etyki. Dlatego **dostrzegam potrzebę, by w ramach powyższych zobowiązań, poszerzyć zakres kształcenia kuratorów o problematykę dotyczącą osób z niepełnosprawnością. Wiedza na temat objawów upośledzenia umysłowego i zaburzeń psychicznych pozwoli na prawidłową ocenę zachowania podopiecznego oraz zbudowanie relacji służącej poznaniu jego problemów i zrozumieniu, na czym polega odmienność zdeterminowana chorobą czy fizjologią.** Edukacja przyczyni się też do odrzucenia uprzedzeń i krzywdzącego postrzegania osób borykających się z tymi problemami oraz zachowań świadczących o dyskryminacji.

Dodam, że z takim przesłaniem zwróciłem się także do funkcjonariuszy Policji i Służby Więziennej. Obie Służby podzieliły moje stanowisko, że istnieje potrzeba wzmocnienia praw wszystkich podejrzanych, oskarżonych czy skazanych, którzy nie są w stanie zrozumieć postępowania karnego czy procesu resocjalizacji ze względu na swój stan umysłowy bądź psychiczny oraz wyraziły gotowość wypracowania jak najlepszych praktyk w tym obszarze. Należy wskazać, że do takich działań zobowiązują nas również Zalecenia Komisji Europejskiej z dnia 27 listopada 2013 r. w sprawie gwarancji procesowych dla osób wymagających szczególnego traktowania, podejrzanych lub oskarżonych w postępowaniu karnym (2013/C 378/02). Przywołany dokument stanowi, że

szczególne prawa procesowe tych osób należy stosować od momentu, w którym powzięto podejrzenie o popełnieniu przez nie przestępstwa aż do czasu zakończenia postępowania. Kluczowe znaczenie ma więc jak najszybsza identyfikacja osoby wymagającej szczególnego traktowania z uwagi na znacznie obniżoną sprawność psychiczną, intelektualną, fizyczną lub sensoryczną i uznania jej potrzeb. Zadanie to stoi przed wszystkimi organami, które uczestniczą w postępowaniu karnym, dotyczącym tej osoby.

Jesteśmy zgodni, że jedynym właściwym miejscem dla osoby chorej psychicznie jest zakład leczniczy, a nie zakład karny, a osoba z niepełnosprawnością intelektualną o znacznym stopniu winna być objęta pomocą o szerokim spektrum oddziaływania w warunkach wolnościowych, a nie izolacyjnych. Dlatego też, by wdrożyć odpowiedni system wsparcia osób z niepełnosprawnością psychiczną lub intelektualną, które są uczestnikami postępowania karnego i rozwiązania dotyczące sposobu postępowania wobec tych osób, podejmowane działania muszą mieć charakter długofalowy i wielopłaszczyznowy. Istotną rolę w tym procesie odgrywają kuratorzy sądowi.

Mając powyższe na uwadze, na podstawie art. 16 ust. 1 ustawy o Rzeczniku Praw Obywatelskich, zwracam się z uprzejmą prośbą do Pana Przewodniczącego o rozważenie podniesionych kwestii oraz poinformowanie o stanowisku zajęтым wobec przedstawionego problemu i sformułowanych propozycjach jego rozwiązania.

Podpis na oryginale